

ПРОПОЗИЦІЇ

Федерації профспілок України Президенту України В.Ф. Януковичу щодо подальшого розвитку соціального діалогу в державі

Сучасний стан соціального діалогу

Світовий досвід вказує на те, що проблеми суспільних відносин у сфері економічного й соціального розвитку найефективніше вирішуються на основі консенсусу та вироблення узгоджених рішень. Ця практика суспільної взаємодії отримала широке визнання й підтримана Міжнародною організацією праці, європейською спільнотою та **визначена як соціальний діалог і партнерство, що є невід'ємною складовою демократичного суспільства.**

В Україні з перших років незалежності ідеологія соціального партнерства визнана Урядом, роботодавцями і профспілками. За минулий період між ними вибудовано цілісну систему діалогових відносин, яка включає законодавчу базу, різні інституційні органи та форми взаємодії у рамках тристороннього співробітництва.

Інституційними органами такого співробітництва на національному рівні наразі є Національна тристороння соціально-економічна рада при Президентові України (НТСЕР) й Український координаційний комітет сприяння зайнятості населення. Аналогічні інститути на тристоронній основі утворено в АР Крим, усіх областях, містах Києві і Севастополі, **проте вони працюють недостатньо ефективно і не рідко у відриві від завдань, які повинні вирішуватися по всій вертикалі системи влади.**

Україна є єдиною з колишніх радянських республік, де після набуття незалежності запроваджено управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування працівників на тристоронній основі, хоча цей процес не завершено щодо управління Пенсійним фондом та ще не прийнято закон про соціальне медичне страхування.

Основними формами соціального діалогу, які сьогодні реалізуються на практиці, є обмін інформацією між Сторонами, консультації, колективні переговори, змістом яких є вироблення та узгодження позицій Сторін щодо реалізації соціально-економічної політики держави. Так, у березні 2008 р. було укладено Меморандум про співпрацю та взаємодію між Кабінетом Міністрів України і всеукраїнськими профспілками та профоб'єднаннями, а у 2009 р. у рамках НТСЕР розроблено Спільний план антикризових заходів, який, на жаль, не набув форми офіційного документа і не реалізований у повному обсязі.

Основною і найбільш результативною формою діалогу, яка впливає на рівень і якість життя громадян, є укладення колективних договорів і угод. З 1992 р. на національному рівні укладається Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України і всеукраїнськими профспілками та їх об'єднаннями, а з 1998 р. до цього процесу приєдналися і всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців.

На сьогодні укладено 90 галузевих та 27 територіальних угод і майже 95 тис. колективних договорів, якими охоплено більш як 9,0 млн. найманих працівників, або 83,9 % від загальної чисельності працюючих. Такий рівень відповідає показникам охоплення працівників колективними угодами у країнах ЄС.

У випадках виникнення розбіжностей між профспілками, Урядом і роботодавцями застосовуються примирні й узгоджувальні процедури згідно із Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». Певну роль у цьому відіграє Національна служба посередництва і примирення, яку утворено Указом Президента у 1998 р. У 2009 р. за участю НСПП вирішувались трудові конфліктні ситуації більш як на 1050 підприємствах та надавалось сприяння Сторонам у врегулюванні 108 акцій протесту та 12 страйків.

Однак, у зв'язку з недосконалістю законодавчого врегулювання колективних трудових спорів, з лютого 2009 р. по сьогоднішній день Кабінетом Міністрів України не виконано рішення примирних органів по трудовому спору з Федерацією профспілок України. Подібні факти зволікання мають місце й на інших рівнях трудових відносин.

У цілому ж можна стверджувати, що соціальний діалог за формами, сферою поширення та охоплення соціальних і економічних проблем став вагомим суспільним явищем і реалізується на всіх рівнях соціально-трудова відносин.

Існуючі проблеми

Однак, якщо оцінювати соціальний діалог за критеріями ефективності, то його сторони ще не досягли бажаної мети. Особливо це позначилося в період фінансово-економічної кризи, коли показники рівня зайнятості, реальної заробітної плати та пенсій, купівельна спроможність громадян впали до рівня 2007 р. За показником індексу людського розвитку Україна понизила свій рейтинг на вісім позицій і посідає 85-е місце у світі.

Незважаючи на доволі високі показники зростання ВВП у 2000–2007 рр. (у середньому майже на 7 %), практично не відбулося позитивних зрушень щодо зниження показників бідності, у тому числі серед працюючого населення, збільшується поляризація доходів між бідними і багатими верствами населення. Внаслідок несправедливого розподілу результатів праці між власниками робочої сили і власниками капіталу зберігається високий рівень експлуатації (240%), що не відповідає засадам побудови соціальної держави. Все це разом створює загрозу соціальній стабільності й посилює конфліктність у суспільстві.

На думку Федерації профспілок України проблеми розвитку соціального діалогу полягають у:

- неефективності існуючої його моделі в Україні;
- застарілому, суперечливому законодавстві у сфері праці та соціально-трудова відносин, відсутності рамкового закону;
- обмеженості функцій Національної тристоронньої соціально-економічної ради;
- неналежному виконанні державою своєї ролі й функцій у соціально-економічних відносинах;
- поєднанні стороною роботодавців бізнесових функцій;
- непрозорій та неефективній системі визначення репрезентативності профспілок (особливо на національному рівні);
- низькій культурі соціального діалогу в суспільстві.

Шляхи вдосконалення системи соціального діалогу

У цьому контексті, насамперед, потребує суттєвої перебудови робота головного органу узгодження інтересів держави, бізнесу і трудящих – *Національної тристоронньої соціально-економічної ради*.

Відповідно до Положення про НТСЕР головним її призначенням є вироблення пропозицій Президенту України з цих питань. Проте, формальне перетворення у 2005 р. Національної ради соціального партнерства, яка діяла з 1993 р., на Національну тристоронню соціально-економічну раду з більш широким спектром її діяльності не досягло своєї мети – підвищення її ефективності й реального впливу на соціально-економічні процеси в країні.

Секретаріат Президента України фактично згорнув увагу до її діяльності, жодної пропозиції чи рекомендації НТСЕР не було втілено в Укази Президента України, рішення РНБО, або реалізовано Главою держави в порядку законодавчої ініціативи. Це пов'язано також з тим, що діяльність НТСЕР спрямована на формування та реалізацію соціально-економічної політики і удосконалення соціально-трудова відносин, які віднесені Конституцією України до повноважень Кабінету Міністрів України і можуть ним реалізовуватися безпосередньо як Стороною НТСЕР. Слід зазначити, що ***нинішній статус НТСЕР як консультативно-дорадчого органу при Президентові України є чи не єдиним прикладом з-поміж інших подібних інституцій у світовій практиці.***

Тому, Уряд, профспілки й об'єднання роботодавців дійшли спільної думки щодо необхідності надання *НТСЕР статусу незалежного органу*, і, водночас, розширення повноважень для забезпечення обов'язковості розгляду її пропозицій Верховною Радою України та Урядом, що відповідатиме міжнародним нормам і практиці країн Євросоюзу. Такі нововведення передбачено в погодженому Сторонами проекті Закону України «Про соціальний діалог в Україні», який прийнято в червні 2009 р. у першому читанні.

Ще одним кроком до підвищення статусу цього органу стало б *визначення у Конституції України Національної тристоронньої соціально-економічної*

ради як консультативного органу Верховної Ради України і Уряду України в межах визначених повноважень. Такий статус мають подібні інституції у Білорусі, Бельгії, Італії, Румунії, Франції. У такому випадку було б можливим вивільнити РНБО від розгляду не притаманних їй питань і віднести їх до компетенції НТСЕР. Для цього необхідно провести належну підготовчу роботу, у тому числі законодавчого характеру, зокрема, щодо розробки окремого законопроекту «Про Національну соціально-економічну раду». Створення такої інституції виведе Україну на рівень розвинутих європейських демократій, що є надзвичайно важливим для нашої країни, яка визначила курс на євроінтеграцію.

У системі ЄС таку роль відіграє Європейський економічний і соціальний комітет (ЄЕСК) як представницький орган громадянського суспільства, без висновків і пропозицій якого Європейською комісією та Європарламентом не приймається жодний нормативно-правовий акт. Слід зазначити, що НТСЕР встановила з ЄЕСК добрі робочі стосунки. У цьому відношенні для України цікавою є також діяльність Громадської палати Російської Федерації, з якою НТСЕР у 2009 р. уклала Договір про співпрацю.

Крім того, з 2008 р. НТСЕР стала членом Міжнародної асоціації економічних і соціальних рад, до якої входять понад 60 країн світу.

Слід також розглянути пропозиції профспілок та об'єднань роботодавців щодо переходу до управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування працівників на двосторонній основі, посиливши наглядову та регулюючу функції держави.

Іншим важливим чинником для підвищення ефективності соціального діалогу є забезпечення представницькості, правомочності і відповідальності кожної зі сторін.

Роль держави як сторони соціального діалогу, на нашу думку, є ключовою умовою досягнення балансу інтересів держави, роботодавців і найманих працівників. Водночас окремими урядовцями все частіше висловлюється пропозиція щодо виведення Уряду з числа суб'єктів переговорного процесу з укладення Генеральної угоди, надання йому функцій лише арбітра й регулятора соціально-трудоких відносин, що, на нашу думку, є неприпустимим на етапі формування нової соціально-економічної системи, розбудови громадянського суспільства, незавершеності інституціоналізації Сторін роботодавців і профспілок.

Навпаки, представництво держави у соціальному діалозі в Україні має бути збільшене шляхом залучення, окрім Уряду, органів державної влади по всій вертикалі системи соціально-трудоких відносин.

Значних змін потребує порядок визначення представництва у соціальному діалозі Сторони роботодавців. Зростання бізнесу й державного апарату, яке сформувалося як система, з одного боку, нівелює роль держави як гаранта трудових і соціально-економічних прав громадян, з іншого, – ставить профспілки у нерівноправне становище. Підтвердженням цього стало зайняття спільної позиції Уряду й Сторони роботодавців щодо блокування запровадження з 1 січня цього року нових соціальних стандартів, затягування

та ухилення від колективних переговорів з профспілками щодо укладення нової Генеральної угоди.

Профспілки у системі соціального діалогу та партнерства є найбільш представницьким і організованим інститутом громадянського суспільства з розгалуженою вертикальною мережею у галузевому і територіальному розрізі, включно до рівня підприємств. Однак щорічне збільшення, нерідко штучне, кількості їх організацій (наразі нараховується більш як 150 всеукраїнських профспілок і профоб'єднань), не призвело до підвищення їх потенціалу як представників і захисників інтересів майже 14 млн. найманих працівників. У соціальному діалозі реально беруть участь лише близько половини легалізованих організацій із всеукраїнським статусом. Частина організацій профспілок не відповідає заявленому статусу і своєю бездіяльністю компрометує профспілковий рух. Так, у 2009 р. при формуванні Спільного представницького органу профспілок за наданим Міністерством юстиції реєстром всеукраїнських профспілок, понад 40 організацій не було виявлено за вказаними адресами їх реєстрації.

Слід зазначити, що в європейських країнах на національному рівні діє, як правило, не більше трьох–п'яти національних об'єднань профспілок, причому спостерігається подальша тенденція до їх укрупнення. Цьому сприяє законодавчо встановлений порядок визначення репрезентативних організацій.

Таким чином, з метою забезпечення конструктивного соціального діалогу в Україні необхідно розробити чіткі й прозорі механізми репрезентативності для всіх соціальних партнерів, визначити поняття репрезентативності в законах про професійні спілки, про організації роботодавців, про колективні договори й угоди, у проекті Закону України «Про соціальний діалог в Україні».

* * *

Реалізація завдань з розвитку діалогових відносин, поширення ідеології соціального партнерства як складової світогляду суспільства неможливі без здійснення комплексу організаційних, правових, наукових, освітянських, інформаційних заходів на загальнодержавному рівні.

З цією метою пропонуємо розробити у тримісячний термін за участю Сторін Національної тристоронньої соціально-економічної ради Концепцію розвитку та активізації соціального діалогу на всіх рівнях, визначивши провідною установою з її розроблення Національну академію державного управління при Президентові України, надавши їй повноваження залучення, за потреби, науковців та фахівців з інших установ. У подальшому, на основі схваленої Сторонами Концепції, розробити програмно-цільові завдання по її реалізації.

З метою забезпечення професійної та системної роботи органів влади щодо розвитку соціального діалогу та формування соціальної політики держави вважаємо за необхідне забезпечити участь ФПУ у формуванні кадрового потенціалу відповідних структур Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, РНБО. Підсилило би позиції Президента України у

взаємовідносинах з профспілками і у соціальному діалозі призначення народного депутата України, колишнього Голову ФПУ, О.М.Стояна на безоплатній основі радником Президента України у зв'язках з профспілками та введення Голови ФПУ, який представляє 85 % членів профспілок України, до складу РНБО.

Було б доцільно зорієнтувати відповідні органи державної влади на те, щоб при вирішенні кадрових призначень на посади Міністра праці та соціальної політики України, Голови Пенсійного фонду України, керівників Національної служби посередництва та примирення, державних органів з нагляду за безпекою праці, дотриманням трудового законодавства, Державної служби зайнятості враховувати думку профспілок.

Нині невідкладного вирішення потребує питання належного фінансування діяльності Національної тристоронньої соціально-економічної ради та її Секретаріату, який через брак коштів та недостатність кадрів неспроможний виконувати покладені на нього функції у повному обсязі.

Просимо розглянути порушені нами питання і пропозиції та надати відповідні доручення щодо їх реалізації.

Додатки:

1. Система колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин в Україні.
2. Система соціального діалогу в Україні.
3. Національні органи соціального діалогу (порівняльна таблиця).

З повагою

**Голова Федерації профспілок України,
Співголова Національної тристоронньої
соціально-економічної ради при
Президентові України від всеукраїнських
профспілок та їх об'єднань**

В.Г. Хара

Система колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин в Україні

На сьогодні діють:

- Генеральна угода на 2008–2009 рр. між Кабінетом Міністрів України, всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців і підприємців та всеукраїнськими профспілками й профоб'єднаннями
- 90 галузевих угод, у тому числі 19 укладено за участю всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців
- 27 регіональних угод
- Укладено 94,964 тис. колективних договорів
- Охоплено 9,03 млн. працівників (83,9%) від загальної кількості

Система соціального діалогу в Україні

**Національні органи соціального діалогу
(порівняльна таблиця)**

Країна	Кількість членів	У тому числі:				Секретаріат	Кількість пленарних засідань на рік	Кількість комітетів, підкомітетів, секторів	Інші тристоронні органи
		від найманих працівників	від роботодавців	від Уряду	від громадських об'єднань				
Румунія Економічно-соціальна рада (ЕСР) (конституційний орган)	28	9	9	10	–	30	5	10	1. Національна служба зайнятості. 2. Національна палата з питань пенсійного забезпечення та інших соціальних прав. 3. Національна палата з питань медичного страхування. 4. Національна палата з питань прогресивного навчання повнолітніх. 5. Національна комісія з питань зайнятості. 6. Національна рада з питань сертифікації та професійних стандартів
Франція Економічна і соціальна рада (ЕСР) (конституційний орган)	231 +72 експертів	69	65	68	29	149	24	18 груп + 19 секцій	
Україна Національна тристороння соціально-економічна рада (НТСЕР) (консультативно-дорадчий орган Президента України)	66	22	22	22	–	6	4	–	Український координаційний комітет з питань зайнятості населення + три Фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування